

98382122-5	10/07/2026	ידיעות אחרונות - 7 לילות	עמוד 16	1/2	27.03x35.86
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונות - 80790					

ההומוסקסואלים הראשונים של הציונות :

ספרות ותרבות

{ אריאל הירשפלד }

ההומוסקסואלים הראשונים של הציונות

בין האיבה ליוון, החלום הציוני והולדת הזהות ההומוסקסואלית: **עפרי אילני** משיב אל ההיסטוריה, באמצעות שורה של דיוקנאות מרתקים, את מי שנותרו מחוץ לנרטיב הציוני ומאיר מחדש את דמותו המורכבת של היהודי החדש. זהו ספר מרתק ומפעים, שבו המחקר ההיסטורי נכתב בכישרון ספרותי, בלי לטשטש את מורכבותן או את פגמיהן של הדמויות

עפרי אילני מצא רמיון מפתיע בין התנועה לשחרור ההומואים ובין התנועה הציונית: "בשתייהן יש ממד של שיבה אל עבר מפואר, בין שזו תקופת המקרא בתנועה הציונית ובין שזו אתונה הקלאסית בתנועה ההומוסקסואלית". בשתייהן התרחש מאבק בין "דימוי" הגזע המקולל' ובין ראייה עצמית של מעין "גזע נבחר". אבל דווקא ברמיון הזה טמונה איבה יהודית עמוקה ועתיקה, החורגת הרבה מעבר לפסילתם של ההומואים בסוטים מדרך הטבע של ההולדה וחוטאים במעשי סדום. זאת האיבה ששימשה מאז חורבן הבית השני לאחר מיסודות הזהות של היהדות – היא האיבה ליוונויות, כלומר ליוון וכל מורשת ההלניזם. "באתי עדיה, – האם הכרתני?" שואל שאל טשרניחורסקי הפונה לאפולו ומסביר: "הנני היהודי: ריב לנו לעולמים". אלפיים שנה הביטה היהדות ביוון כבהלה ובהתנשאות רווית כוז בתרבות היופי, השירה והפילוסופיה, שיהודה הלוי העליבה במשי פט המוחץ "חַכְמַת יוֹנִית, אֲשֶׁר אֵין לָהּ פְּרִי כִּי אִם פְּרָחִים".

יסוד "היווניות" של תנועות השחרור של ההומואים באירופה, ובעיקר בגרמניה, לא יכול היה למצוא חן ברוחה של הציונות בימי צמיחתה ההרואית. ההומואים היהודים של ימי הרצל וט' שרניחובסקי, ברל כצנלסון וזאב ז'בוטינסקי, עגנון ובן-גוריון, נותרו בצל ומחוץ לכל היסטוריה. רק מתי מעט מהם העזו לחיות ולחשוף את נטייתם וזהותם המינית. הם לא היו קבוצה ובוראי לא תנועה. למתי המעט האלה הקדיש אילני את הספר המרתק והמפעים הזה.

אילני בונה תיאור מפורט ומעמיק

של מהלכי הרנסאנס ההומוסקסואלי המתרחש סביב 1900. עיקרו התרחש בתרבות הגרמנית והוא מקביל למהפכות הגדולות של העידן ההוא, התמוטטותן של הממלכות, ראשית המודרניזם בתרבות ובאמנות, תורת היחסות, המצאת הפסיכואנליזה. ב־1897 ייסד הרופא מגנוס הירשפלד, הסקולוג הברלינאי, את "הוועד המדעי-הומניטארי", שפעל לביטולו של החוק האוסר על ההומוסקסואליות בגרמניה, וספרו 'ספאפו וסוקרטס' מסביר בדרך חדשה ומהפכנית את הפסיכולוגיה של ההומוסקסואליות הגברית והנשית. אילני מרחיב את היריעה אל הנוף התרבותי והחינוכי של התקופה. הוא מדגיש את תפקידו הגורלי של המושג "אחוות הגברים" (מנרבו נד), שנטבע בגרמניה בראשית המאה ואומץ על ידי ההוגה העיקרי של תנועת הנוער הגרמנית האנס בליהר. תנועת הנוער היהודית-גרמנית 'בלאו וייס' אימצה את האתוס הזה לצד שאר האידאליזם של השיבה לטבע, לכוח הגופני וחופש הנעורים. מתוך התמונה הגדולה הוא מבליט את דמויות גיבורי היהודים והציונים. אילני נמנע מלכתוב עליהם שירי הלל. הוא קורא את המקורות שלו "בלי לטשטש את המכוער והמרתיע" כדבריו, אבל הוא מצליח ליצור דמויות תלת־ממדיות רבות־כוח ולא פעם מרגשות בגבורת הב

דירות שבהן. הן מתוארות בסגנון חי וחרוף, שאינו רוצה להסתיר את אישיותו של הכותב אלא רק למזג במבט הדרוך, המתבונן והמפרש. מעשה ההיסטוריון ומבקר התרבות במקרה הזה נעשה בידי סופר.

כשהוא עוסק, למשל, ברישומו של סקנדל ההומוסקסואלי הנקשר בדמותו של מחנך כריזמטי – מנהיג תנועת־נוער שהלך עם מושג "הארוס הפדגוגי" רחוק מדי, הוא יכול לשרבב דימוי כמעט־הומרי כמו "הוא מושלך ממושב הנמלים שטרח ליצור ונהפך לאורגניזם בודד ונלעג". אילני אוהב לסיים פרקים במשפטי מחץ מבריקים כמו: "הזהות ההומוסקסואלית נולדה אפוא מתוך הטראומה של הסקנדל". או "להומוארוטיקה לא יהיה עוד מקום בפרויקט הציוני, וההומוסקסואלים יוכלו להתקיים רק כאנדיבידואלים המתקיימים במחתרת". סגנונו מאפשר לו לקבץ תועפות של עובדות ומוכחות וליצור בפרק "אחוות הגברים הארוטית" תמונת ענק של תרבות, השתנות של מושגים (כמו המושג "נוער" בראשית המודרניזם) ומגעים בין אישים ועמים, בלי אף שמץ של רטוריקה אקדמית. סגנון של הוגה שרק סיים לחשוב והוא חולק את רוחו עם שומעיו. הוא יכול אמנם להגזים פה ושם ולהכליל משהו כמו: "באופן

טיפוסי לבורגנות הגרמנית המש־כילה, התאוריה החליפה את הפר־קטיקה. המשיכה המינית הממשית עודנה לכדי אידאל 'טהור' הנבדל מן האקט המיני" (משפט יפה לשי־חה בקפטריה אוניברסיטאית); או לשרבב דימוי חושפני כמו "נערים השקיעו מאמץ בטיפוח האינורסיה שלהם (=נטייתם ההומוסקסואלית) כמי שמגדלים סחלב אקוטי". אבל העיקר הוא בכניסותיו המפ־תיעות של חיוך אל הדיון הביקורתי, המתרחב לעיתים לצחוק של ממש, כמו "הוא (=המלומד המשורר היהודי המיסטי גיאורגו לנגר) דחה את המושג 'אהבה יוונית' ואת המשמעויות הנלוות לו, ובנה כחלופה מיתולוגיה ארוטית יהודית עד ציציותיה".

הובלת העלילה של 'השיבה לסדום' מציבה בפניו של אילני גי אתגרים מורכבים ביותר. ההתבוננות במכלול הזיקות שבין עולמו של הנוער היהודי בגרמניה ובמרכז אירופה לבין מקור ההשפעה התרבותי – גרמניה, או בנייתה של ה'תמונה קבוצתית עם גברת' – תיאור החבורה הייקית סביב המשוררת אלוה לא־סקר־שילר בירושלים (הפרק 'יוסף ואחיו'), תבע ממנו לא רק חקר תעודות וכתבים, אלא גם קשב רגיש לת־מורות באמונה היהודית אצל כל אחת מדמויותיו, לת־נועות מעמדיות עדינות והגדרות דקות של אורוציה, תשומת־לב לסגנונות אישיים, מניירות, וגם להיפוכם – לארכיטיפים סגנוניים־חברתיים כמו "בוהמיין קוס־

הכשרה חקלאית של תנועת 'השומר הצעיר' בשנות ה־30 | צילום: אריה יעקבי

מופולטי בסגנון פריזאי". במובן מסוים, נקודת המוצא של אילני היא ציור דיוקנים.

הפרק המוקדש למלומד הצ'כי מרדכי גיאורגו לנגר, שהיה חברו של פרנץ קפקא ומורו לעברית, הוא אחד הדיוקנים הללו. לנגר זימן לאילני אתגר מורכב ביותר: אינטלקטואל מבריק, יצירתי, נרגש, פיוטי, בעל רגשה מיסטית אמיתית, שיצר ברוחו מסע נפתל ונועז בין תרבות אירופה, תנועות הנוער הגרמניות ומורשת היהדות הדתית ביותר, בבתי המדרש החסידיים. ספרו הגרמני של לנגר 'הארוטיקה של הקבלה' (פראג, 1923) סורס וצונזר ברוד הבא אחר כך.

אבל אילני חוזר אל נוסחו המלא וקורא בו את הניסיון הנועז ביותר לקשור בין אהבה ההומוסקסואלית לבין "ביסמך־ש" (בית המדרש בהגייה אשכנזית). "לנגר מתאר את תלמיד הישיבה כצורת החיים המגלמת באופן אולטימטיבי את הארוס הבין־גברי ומונעת על ידו. מטרתו הייתה להפריך את הטענות האנטיש־מיות הנפוצות בדבר חוסר הארוטיות של היהדות המסורתית, [...] לתפיסתו, אורח החיים היהודי המסורתי גדוש בארוטיקה, וחצרות הרבנים במזרח אירופה הן מעוז של חושניות בשממת הציוויליזציה האירופית הצבועה".

אילני רואה היטב כי לנגר המשיך בכך יחס רומנטי נרגש לח־סידות שפיעם בקובצי הסיפורים החסידיים של מרטיץ בובר וכמה חוקרי תרבות בני זמנו, אבל לנגר הלך רחוק יותר – הוא הפך בעצמו לחסיד. "כוח המשיכה של המיסטיקה היהודית הביא אותו לחצרו של האדמו"ר מבלז שבגליציה", ואילני מבדיל בינו לבין הרומנטיקאים של החסידות ובונה תיאור אינטימי וחוק המלווה אותו בתהליך החניכה המורכב שעבר, בתוך החוויה החסידית ואח־ריה, במהלך מלחמת העולם שבה היה חייל בצבא האוסטרו־הונגרי, שוחרר בזכות אחיו הרופא שהשיג לו פטור על רקע נפשי, בביקוריו בפראג, בפגישתו עם קפקא, ובהמשך – בלבטיו וייסוריו סביב זהותו ההומוסקסואלית, בכתיבת הספר 'הארוטיקה של הקב־לה', בלימודיו הקצרים בווינה ובעיקר – בכתיבת השירה – שירה ארוטית השואבת משירי החשק של משוררי ספרד העבריים.

הפרק האחרון בחייו של לנגר היה בארץ־ישראל, שאליה ברח. זהו פרק טרגי. הוא כמעט קפא למוות בדרך, באוניית־משא על הדנובה. הזמן המועט שבו ניתן לו עוד לחיות בארץ־ישראל הוקדש לכתיבת שירים סאטיריים וביקורות תיאטרון שפורסמו ב'הארץ' וב'הצופה', ולתרגום סיפורי החסידים שלו (ספרו המצליח־מאוד שפורסם בצ'כית ב־1937). אבל המשכו היה ייסורים. לנגר שמע על השמדת יהודי אירופה, על התאבדות אחיו והשמדת משפחתו. הוא ניסה לזעוק בפני התאחדות הסופרים בארץ־ישראל שייחלצו לזעקה ולפעולה, אבל נאומו נקטע והושתק. "מכאן הלך מצבו והידרדר. פניו הלכו והצהיבו. בהש־תדלותו של ברוד הוא אושפז בבית חולים קטן בטבריה, אך הייסורים וההזיות הביאו לסילוקו מהמוסד: האחיות טענו שהוא כינה אותן 'נאציות' וסירבו להגיש לו אוכל.

8.78x31.7	2/2	17	עמוד	ידיעות אחרונות - 7 לילות	10/07/2026	98382094-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינון - 80790						

ההומוסקסואלים הראשונים של הציונות :

בשבועות האחרונים לחייו הוא שכב בדירתו כשהוא שקוע בהיות ומזמר לעצמו מזמורי תפילה. כך הרגו הנאצים את לנגר בתל-אביב, במארס 1943.

הבאתי באריכות מה את רישומו של הפרק הזה כדי להרגיש את אמנות כתיבת הדיוקן המשוקעת בדרכו המחקרית של אילני. המשפט המפתיע, החזק, המסיים כך את תיאור פרשת חייו של לנגר, חושף באחת את האמפתיה העמוקה המובלעת תדיר בכתיבה, גם אם אין לה ביטוי ישיר. הדיוקנים צומחים לעיני הקוראים עזי מבע, עמוקים ומיוחדים בטון המעשי שלהם, המרסן את הרגש המפעם מתחתם. בזכות התיאור המפורט והרגיש הזה צומח הפרק 'יוסף ואחיו', המתאר את ההווי התרבותי-ארוטי המקיף את המשוררת אלזה לאסקר-שילר בירושלים המנדטורית, לכלל "תמונה קבוצתית עם גברת" אקספרסיוניסטית לעילא.

אילני קושר קשר מפתיע בין האינטלקטואלים הייקים בירושלים של אז לבין הארוס של שירת לאסקר-שילר ודמות יוסף שלה, ובינם לבין האוריינטליזם הסקסואלי של פקידי המנדט הבריטי, כשמאחוריהם מתנשא הרומן הנודע של תומאס מאן 'יוסף ואחיו'. הריבוד התרבותי והסגנוני הזה תבע מהכותב קשב לאשכול גדול של קולות, ואף אחד מהם לא נעלם בתזמורו.

בקריאה ראשונה לא אהבתי את החלטתו של אילני לסיים את הספר בפרק הגדול 'התגלות דרך הישג' (לפני האחרית דבר' המוקדשת לסקירה מהירה של הנושא לאחר קום מדינת ישראל). זהו דיוקן גדול וארוך של אדם מוזר בשם אדוארד חבקין, שהותיר יומן בן אלפי עמודים ששרד במלואו ומגולל את סיפור חייו של חבקין, מילדותו במינכן ועד חייו כהומוסקסואל בפלשתינה. חבקין היה גם צמחור ני ואסטרולוג ומוזיקאי, ובכל אחד מהתחומים היה חרור ודאות בדבר היותו רבי-משמעות – לדורו ולדורות הבאים. הוא שלח מאמר גדול פרי עטו על התפתחות אישיותו של הומוסקסואל לזיגמונד פרויד ואת יומנו שלו – לתומאס מאן וביקש גם מטשרניחובסקי להגיב על יומנו עצום הממדים. הוא נהרג בזמן מלחמת השחרור כשעבד בביצורים בקיבוץ קריית-ענבים מפגז שהתפוצץ בדשא ליד חדר האוכל ונ' קבר בקבר אחים בקיבוץ. הפרק מצייר דיוקן מורכב ו"לא נעים"; ניכר שאילני עסוק בו בלהט, אבל כמעט בלא-אמץ פתיה. האקסצנטריות הקיצונית, היומרות שלוחת הרסן, ההימצאות על גבול הפסיכוזה של חבקין הביאו את הכותב לכתובה המבקשת לחלוק גם רתיעה, גם חוויה של כיעור.

ידעתי על חבקין מהביוגרפיה של ס. יזהר מאת ניצה בן-ארי, ולמדתי ממנה כי חבקין הוא הדמות שביסוד סיפורו של יזהר 'חבקוק', "סיפור המוזיקה" של יזהר. פער עמוק פער בין הסיפור היומרי לבין הסיפור של אילני, ולא רק בגלל לשון הארגמן של יזהר מול לשונו הכמו-מעשית של אילני. יזהר אינו אומר דבר ישיר על ההומוסקסואליות של חבקין, והוא יוצר ב'חבקוק' רישום עשיר ונרגש של איש רוח ומוזיקאי שהשפיע על דמותו של יזהר הצעיר להט רומנטי בזיקה למוזיקה ועומק תרבותי שנשם חושניות ור-צינות כבירה. הדיוקן של אילני מפורט יותר, הרבה יותר מקיף, ולאין שיעור ריאליסטי יותר; נטורליסטי, חף לגמרי מכל התפעמות. רק לקראת סיומו מחלחלת חמלה דקה אל טון דיבורו של אילני.

מתוך הכרת תודה לגודל ההישג של הספר עד כאן, על סף סיומו, התחלתי לחוש ואולי אף להבין את הכרעתו המ-עניינת של אילני לסיים בדמותו של חבקין ואת ניסיונו לצייר דיוקן "מכוער" אלה אגון שילה. אילני מתנגד לרו-שם הנפוץ, המיתולוגי כמעט, המצדף באורח ארכיטיפי (או אף יותר עמוק מזה) בין הומוסקסואליות לבין הנטייה לאמ-נות, ליופי (שאינו קשור רק לאידיאל הגברי היווני) ולעושר תרבותי. ספרו הנודע (שהפך קאלט בפני עצמו) של ויין קסטנבאום, 'גרונה של המלכה – אופרה, הומוסקסואליות ומסתורין התשוקה' (1993), הוא אחת הדוגמאות הבולטות לגישה הזאת. אילני מסרב לשירוך בין הומוסקסואליות לבין עולמות היפה. לסירוב הזה יש יופי אחר. נדמה לי שגם הוא נטוע אי שם בברלין. ●